

Observance with the Principles of Fair Trial in Administrative and Disciplinary Violations; Iran and England with Emphasis on the Non Bis in Idem Principle

Hakime Farnam¹, Mohammad Ali Mahdavi Sabet^{2}, Mohammad Ashouri³, Ali Saffari⁴*

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Theology, Law and Political Sciences, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran; Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Iran.

Email: ha.farnam@pnu.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Theology, Law and Political Sciences, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Email: m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir

3. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Theology, Law and Political Sciences, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: m-ashouri@srbiau.ac.ir

4. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: a-saffary@sbu.ac.ir

ABSTRACT

The principle ne bis in idem, as one of the principles of fair proceedings, is rooted in the acceptance of the negative effect of foreign criminal sentences and is derived from the most important goals of international criminal law, i.e. preventing re-punishment of the accused for a single criminal act. This prohibition is a reminder of an important rule in the Criminal proceedings are called the validity of the judged criminal case in the criminal court. Even though administrative and disciplinary violations have significant differences with criminal offenses in terms of their nature, sources and examples, but in terms of comparison, their similarities, especially in predicting the guarantee of repressive executions, are significant, as they cannot be divided into two completely independent areas. On the other hand, entering the discussion of the criminal matters has

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2023.377624.2239

Received:
7 May 2023

Accepted:
7 August 2023

Published:
21 October 2024

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

made it more necessary to pay attention to these similarities, which are the basis for the perpetrator to enjoy the guarantees of fair trial principles, both in crimes and in administrative and disciplinary violations. In Iran, in relation to administrative and disciplinary violations, some of the principles of fair proceedings, especially the important principle *ne bis in idem*, are not only not observed, but according to Article 19 of the Administrative Violations Law 1372, it is even stipulated against it. Therefore, in this article, while comparing the crimes and violations, with the assumption that the English criminal system is a good model in this field, researcher has also briefly discussed the procedure of the administrative courts of this country. The study method in this article is analytical-descriptive and based on the review of related domestic and foreign texts.

Keywords: Administrative and Disciplinary Violations, Principles of Fair Trial, The Non Bis in Idem Principle, England, European Court of Human Rights.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "The Non Bis in Idem Principle in Administrative and Disciplinary Violations", Faculty of Theology, Law and Political Sciences, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Hakime Farnam: Methodology, Software, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization.

Mohammad Ali Mahdavi Sabet: Conceptualization, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation.

Mohammad Ashouri: Validation, Resources, Data Curation.

Ali Saffari: Validation.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Farnam, Hakime, Mohammad Ali Mahdavi Sabet, Mohammad Ashouri & Ali Saffari. "Observance with the Principles of Fair Trial in Administrative and Disciplinary Violations; Iran and England with Emphasis on the Non Bis in Idem Principle". *Journal of Legal Research*, 23, no. 59 (October 21, 2024), 599-626.

Extended Abstract

The principle *ne bis in idem*, as one of the principles of fair proceedings, is rooted in the acceptance of the negative effect of foreign criminal sentences and is derived from the most important goals of international criminal law, i.e. preventing re-punishment of the accused for a single criminal act. This prohibition is a reminder of an important rule in the Criminal proceedings are called the validity of the judged criminal case in the criminal court.

Even though administrative and disciplinary violations have significant differences with criminal offenses in terms of their nature, sources and examples, but in terms of comparison, their similarities, especially in predicting the guarantee of repressive executions, are significant, as they cannot be divided into two completely independent areas. On the other hand, entering the discussion of the criminal matters has made it more necessary to pay attention to these similarities, which are the basis for the perpetrator to enjoy the guarantees of fair trial principles, both in crimes and in administrative and disciplinary violations. In Iran, in relation to administrative and disciplinary violations, some of the principles of fair proceedings, especially the important principle *ne bis in idem*, are not only not observed, but according to Article 19 of the Administrative Violations Law 1372, it is even stipulated against it. In Article 19 of the Administrative Violations Law of Iran, in addition to the punishments of Article 9, whenever the act of the offending employee has a separate criminal description, it will be dealt with independently in the criminal court and a punishment independent of disciplinary punishment will be imposed on the offender. In addition to contradicting the principle of prohibition of re-trial and punishment, (*non bis in idem*) it is also considered as a kind of intensification of punishment. Because the offending employee may be sentenced to separate temporary dismissals by two judicial and administrative authorities, for example, for committing an act against the unit, the total of which seems to be a form of aggravation. Therefore, in this article, while comparing the crimes and violations, with the assumption that the English criminal system is a good model in this field, researcher has also briefly discussed the procedure of the administrative courts of this country. The author believes that at least in administrative violations that have a criminal character at the same time, all the principles of a fair trial, including the principle of prohibition of re-trial and re-punishment (*non bis in idem*), should be enforced and included in the law without any exception. This requires the legislature to revise Article 19 of the Administrative Violations Law. In English law, a new system of administrative courts has been established with the aim of maintaining fairness in proceedings. "The Law of Courts, Courts and Execution of Judgments" has paid attention to

the necessity of observing the fairness of rituals in many cases, which seems to be the reason for the design and establishment of this new system, the role of Article 6 of the European Convention on Human Rights in the category of observing the principles of fair proceedings. And the effect of this article of the convention on the internal laws of this country, including administrative laws. In Iranian administrative law, in addition to following the practice of England, one can benefit from the inclusion of Article 14 of the Charter of Civil and Political Rights. The Islamic Republic of Iran, as one of the members of the Covenant of Civil and Political Rights of 1966, has tried in this direction by amending the laws of criminal and civil procedure and has reduced its distance with the international standards of fair trial, but it seems that in the meantime Dealing with administrative violations in terms of the type of violation and the position of the parties in the case is considered a new challenge to the principle of fair proceedings; A challenge that must be resolved with the efforts of the legislator.

Also, in English law, the rule of unity of law and judicial unity is the rule, which compliance can be a solution to prevent excessive dispersion and diversity of quasi-judicial references in Iran, along with observing all the principles foreseen in the proceedings containing the guarantee of repressive executions, including the principle of prohibition. trial and re-punishment. In this way, the Administrative Court of Justice, which is the supervisory body for Iran's quasi-criminal authorities, can initiate the creation of a single procedure in quasi-judicial proceedings and play a role similar to that of the European Court of Human Rights, leading to a stronger role of judicial procedure. Like English law, at least in administrative and disciplinary proceedings in Iran's administrative law.

The study method in this article is analytical-descriptive and based on the review of related domestic and foreign texts.

رعایت اصول دادرسی عادلانه در تخلفات اداری و انتظامی؛ ایران و انگلستان با تأکید بر اصل منع محاکمه و مجازات مجدد

حکیمه فرنام^۱، محمدعلی مهدوی ثابت^۲، محمد آشوری^۳، علی صفاری^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران.

ha.farnam@pnu.ac.ir

۲. استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir

۳. استاد، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

m-ashouri@srbiau.ac.ir

۴. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

a-saffary@sbu.ac.ir

چکیده:

اصل ممنوعیت محاکمه و مجازات مجدد به‌عنوان یکی از اصول دادرسی منصفانه ریشه در پذیرش اثر سلبی احکام کیفری خارجی دارد و برگرفته از مهم‌ترین اهداف حقوق کیفری بین‌المللی، یعنی جلوگیری از مجازات مجدد متهم برای عمل مجرمانه واحد است. این ممنوعیت، یادآور قاعده مهمی در آیین دادرسی کیفری، با عنوان اعتبار قضیه قضاوت‌شده کیفری در دادگاه کیفری است. تخلفات اداری و انتظامی نیز هرچند با جرایم کیفری تفاوت‌های معنایی از جهت ماهیت، مبانی، منابع و مصادیق دارند اما در مقام مقایسه، شباهت‌های آنان به‌ویژه در پیش‌بینی ضمانت‌اجراه‌های سرکوبگر قابل توجه است چنانکه نمی‌توان آنها را دو حوزه کاملاً مستقل و بیگانه از هم دانست. از طرفی امروزه ورود به بحث قلمرو کیفری، توجه به این شباهت‌ها را که زمینه‌ساز برخورداری مرتکب از تضمینات اصول دادرسی عادلانه است هم در جرایم و هم در تخلفات اداری و انتظامی بیش‌ازپیش ضروری کرده است. در ایران در رابطه با تخلفات

پژوهش‌کده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2023.377624.2239

تاریخ دریافت:

۱۷ اردیبهشت ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۶ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۳۰ مهر ۱۴۰۳

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

اداری و انتظامی برخی از اصول دادرسی منصفانه به‌ویژه اصل مهم منع محاکمه و مجازات مجدد، نه‌تنها رعایت نمی‌گردد بلکه به‌موجب ماده ۱۹ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲ حتی خلاف آن مقرر گردیده است. بنابراین نگارنده در این مقاله ضمن مقایسه اجمالی جرایم و تخلفات، با این فرض که نظام کیفری انگلستان در این زمینه الگوی مناسبی است مختصراً به رویه دادگاه‌های اداری این کشور نیز پرداخته است. روش مطالعه در این مقاله تحلیلی-توصیفی و بر اساس بررسی متون داخلی و خارجی مرتبط است.

کلیدواژه‌ها:

تخلفات اداری و انتظامی، اصول دادرسی عادلانه، اصل منع محاکمه و مجازات مجدد، انگلستان، دیوان اروپایی حقوق بشر.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «اصل منع محاکمه و مجازات مجدد در تخلفات اداری و انتظامی»، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

حکیمه فرنام: روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، منابع، نوشتن-پیش‌نویس اصلی، نوشتن-بررسی و ویرایش، تصویرسازی.

محمدعلی مهدوی ثابت: مفهوم‌سازی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها.

محمد آشوری: اعتبارسنجی، منابع، نظارت بر داده‌ها.

علی صفاری: اعتبارسنجی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

فرنام، حکیمه، محمدعلی مهدوی ثابت، محمد آشوری و علی صفاری. «رعایت اصول دادرسی عادلانه در تخلفات اداری و انتظامی؛ ایران و انگلستان با تأکید بر اصل منع محاکمه و مجازات مجدد». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۳، ش. ۵۹ (۳۰ مهر ۱۴۰۳)، ۵۹۹-۶۲۶.

مقدمه

احیای نظم در اجتماع از طریق اعمال ضمانت اجراهای کیفری در جامعه یکی از سازکارهایی است که در حقوق پیش‌بینی شده است. در کنار این ابزار فهرآمیز الزام‌آور، قانون‌گذار تدابیر دیگری از جمله تدابیر اداری و انتظامی را پیش‌بینی نموده که به واسطه نقض قواعد خاص گروه‌های اجتماعی یا حرفه‌ای بر متخلفان بار می‌شوند.^۱ هنگامی که مقامات رسمی و غیررسمی نظیر قضات، پزشکان و سایر صنوف با توجه به مسئولیت شغلی خود و در مقام یک مأمور اقدام زیان‌باری را انجام می‌دهند از یک سو رعایت قواعد ویژه مسئولیت حرفه‌ای و شغلی ضرورت پیدا می‌کند و از سوی دیگر ممکن است مسئولیت کیفری نیز متوجه آنان باشد.^۲ مقصود از تقصیر شغلی، خطایی است که صاحبان مشاغل در اجرای کاری که حرفه آنان است، مرتکب می‌شوند.^۳ این افراد در ایفای وظیفه خود تابع قوانین و مقررات گوناگون هستند و بنابراین در صورت تخلفی از آنها به هنگام کار یا به مناسبت آن و ایراد خسارت مقصر شناخته می‌شوند. رویه قضایی برخی کشورها عدم رعایت برخی از اصول بنیادین دادرسی را مصداق تقصیر سنگین و فاحش مأمور دانسته است. منظور از این نوع تقصیر خطایی است که تحت تأثیر یک مسئولیت کیفری، مدنی و انتظامی ارتکاب یافته و مأموری که به‌طور معمولی، مقید به وظایف و تکالیف خود است، آن را نادیده انگاشته است.^۴

عناصر تشکیل‌دهنده دو جرم انتظامی و کیفری از هم متفاوت هستند. تخلف انتظامی عبارت از نقض مقررات صنفی یا گروهی اشخاص عضو در گروه است که حافظ نظم و در نهایت بقای گروه یا اتحادیه صنفی و حرفه‌ای است بدون آنکه عمد یا سهوی در ارتکاب آن شرط باشد. در حالی که تقصیر کیفری متضمن نقض قوانین کیفری است که جنبه عمومی دارند.^۵

رسیدگی به تخلفات اداری و رعایت اصول دادرسی عادلانه، به‌عنوان جلوه‌های حیات مدرن بشری در حقوق مدرن جای می‌گیرند.^۶ بنابراین انتظار می‌رود اصول دادرسی عادلانه و تضمینات اساسی حقوق

۱. رجب‌گلدوست جویباری و زینب باقری نژاد، «مسئولیت کیفری، مدنی و انتظامی ناقضین اصول بنیادین دادرسی کیفری»، پژوهش حقوق کیفری، ۲، ۵ (۱۳۹۲)، ۸۲.

۲. محمدعلی اردبیلی، حقوق جزای عمومی، جلد ۱ (تهران: میزان، ۱۳۹۸)، ۱۷۷.

۳. ناصر کاتوزیان، الزام‌های خارج از قرارداد، مسئولیت مدنی، قواعد عمومی، جلد اول (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۱)، ۳۶۵.

۴. گلدوست جویباری و باقری نژاد، پیشین، ۸۲-۸۳.

۵. اردبیلی، پیشین، ۱۷۷.

۶. مختار محمدی، محمد راسخ و اسدالله یآوری، «مطالعه تطبیقی رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان در ایران و انگلستان

بشری همانند رسیدگی‌های کیفری در آنها رعایت گردد. نگارنده در این مقاله درصدد است ضمن مقایسه ماهوی و شکلی مبانی، منابع و مصادیق تخلفات و جرایم، رویه نظام کیفری کشور انگلستان را نیز به‌عنوان یک نظام کیفری مدرن مورد بررسی قرار دهد تا در صورت عدم وجود موانع شرعی و قانون اساسی، از نکات مثبت آن گرفته‌برداری شود.

بدیهی است مباحث مربوط به تخلفات اداری و انتظامی بیشتر در حیطه حقوق اداری مطرح شده‌اند، حیطه‌ای که شاید بیش از آنکه مطالبه‌گر این اصول در رسیدگی‌های اداری باشد، توجیه‌گر آن است. از این رو مقاله حاضر که نتیجه مطالعه تطبیقی نگارنده است، مسبوق به سابقه نبوده و از این جهت بدیع است. از آنجا که در حقوق کیفری کمتر به تخلف پرداخته شده و جرم، موضوع اصلی می‌باشد لازم است در ابتدا به برخی مفاهیم در حوزه تخلفات حقوق اداری پرداخته شود.

- مفهوم تخلف اداری^۷ و تخلف انتظامی^۸: از منظر حقوق اداری، تخلف عبارت است از تجاوز مأمور دولت از مقررات اداری در حین انجام وظیفه. تخلف اداری و انضباطی عبارت است از تخلفات مربوط به حیثیت و مقام و وظایف حرفه‌ای هر فرد.^۹ تخلف انتظامی معمولاً مترادف با تخلف اداری و هم‌معنی و نیز هم‌هدف با آن به کار برده شده است اما تمایز دقیقی بین تخلف اداری و انتظامی از جهت سمت مرتکب وجود دارد؛ بدین توضیح که تخلف اداری تنها از مستخدم دولت قابل صدور است در حالی که تخلف انتظامی در برخی موارد مرتکبی غیر مستخدم دولت دارد و از این جهت به عمل وی تخلف اطلاق می‌شود که مقررات مربوط به صنف خود را رعایت ننموده است.

- اصول دادرسی منصفانه^{۱۰}: اصولی از قبیل تضمینات عمومی که شامل حق دادخواهی، استقلال و بی‌طرفی مرجع رسیدگی، برابری امکانات دفاع، برخورداری از تسهیلات و مهلت کافی دفاع، حق رسیدگی حضوری، حق تجدیدنظرخواهی، حق رسیدگی علنی، حق رسیدگی در مهلت معقول و اصل تقابل یا تناظر، اصل قانونی بودن جرم و مجازات، اصل برائت، حق اطلاع یافتن از اتهامات با ذکر دلایل آن، حق سکوت در تحقیقات و دادرسی، منع شکنجه و دیگر اذیت و آزار در هنگام تحقیقات

از منظر اصول دادرسی عادلانه»، حقوق اداری، ۸، ۲۷ (۱۴۰۰)، ۱۹۲.

7. Administrative Violation

8. Disciplinary Violation

۹. محمد غفاریان و ولی ساسانی کورعباسلو، «مطالعه تطبیقی تخلفات کارکنان آموزش و پرورش ایران، انگلستان و جمهوری آذربایجان»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی عدل و انصاف، ۱، ۱ (۱۳۹۷)، ۴۸.

10. Principles of Fair Trial

و رسیدگی، حق مواجهه و طرح سؤال از شهود طرف مقابل و ... است.^{۱۱} ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر فهرست گسترده‌ای از مقررات آیین دادرسی را برای کسی که درگیر در یک محاکمه در معنای وسیع آن شود، منظور کرده است.^{۱۲} مدل دادرسی عادلانه نمونه آرمانی از نحوه عملکرد سیستم عدالت کیفری است که بر مبنای حاکمیت قانون بنا شده است.^{۱۳}

۱- مبانی نظری

در حوزه حقوق اداری قوانین مختلفی به‌منظور ایجاد و تقویت نظم و انضباط اداری به تصویب رسیده است. قوانین مذکور باید متضمن قواعدی به‌منظور تأمین امنیت قضایی کارمندان در فرایند دادرسی باشد. بخشی از این رسالت مهم را اصول کلی حقوق کیفری بر عهده دارند. این اصول که مقتضای دادرسی عادلانه در جهت احترام به شأن و کرامت انسانی افرادند، در گستره راهبردهای بین‌المللی مورد توجه سیاست‌گذار جنایی بین‌المللی قرار گرفته‌اند و تحت تأثیر الزامات فرائقینی، ضرورت رعایت آنها از قلمرو حقوق کیفری به قلمرو حقوق اداری نیز تسری یافته است. کنوانسیون اروپایی حمایت از آزادی‌های اساسی در ماده ۶ حق برخورداری از دادرسی عادلانه را به رسمیت می‌شناسد.^{۱۴} از مقررات این ماده استنباط می‌شود حقوق مندرج در آن برای افرادی است که فقط موضوع تعقیب کیفری قرار می‌گیرند. به‌ظاهر مقررات این ماده برای رسیدگی‌های دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مناسب بود.^{۱۵} ولی از

۱۱. حبیب محمدعلی زاده اشکلک و یاسر رشیدی، «بررسی اصول دادرسی منصفانه در محاکم کیفری با توجه به قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲»، آموزه‌های حقوقی گواه، ۶، ۱۰ (۱۳۹۹)، ۱۵۳.

۱۲. ژان پرادل، گنرت کورستنز و گرت فرملن. حقوق کیفری شورای اروپا، ترجمه محمد آشوری (تهران: خرسندی، ۱۳۹۵)، ۵۱۳.

۱۳. نسرین مهرا، دایره‌المعارف عدالت کیفری انگلستان (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۸)، ۳۲۵.

۱۴. علی افراسیابی و عادل ساریخانی، «قلمرو کیفری در رسیدگی‌های انضباطی پلیس ایران»، پژوهش حقوق کیفری، ۳، ۱۱ (۱۳۹۴)، ۶۴.

۱۵. شورای اروپا که می‌توان آن را سازمان ملل اروپایی نامید، چهار سال پس از تأسیس سازمان ملل متحد و با همان اهداف سازمان ملل مندرج در منشور سانفرانسیسکو ۱۹۴۵ تشکیل شد و از آنجا که بزهکاری در سطح کشورهای اروپایی خطر بزرگی برای امنیت و شکوفایی اقتصاد اروپا محسوب می‌شد این شورا کمیته ویژه تحت عنوان کمیته اروپایی موضوعات کیفری در ۱۹۵۷ ایجاد کرد که وظیفه آن هماهنگ کردن مقابله با بزهکاری در سطح کشورهای اروپایی اعلام شد. اقدامات و مطالعات گسترده‌ای در رابطه با علل ارتکاب جرم در ابعاد مختلف توسط کشورهای عضو انجام شد و منجر به رویه‌های مختلف گردید که برای کشورهای اروپایی لازم‌الاجرا است. مجموعه این اعلامیه‌ها، قطعنامه‌ها و رهنمودهایی که بار کیفری دارند را می‌توان سیاست جنایی اروپا نامید. نک: محمدعلی مهدوی ثابت، جزوه سیاست جنایی، دوره دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۹۸.

دهه ۱۹۷۰ به بعد افزایش میزان ورودی پرونده‌ها به مراجع قضایی، نظام عدالت کیفری را با پدیده‌های تحت عنوان بحران سیاست جنایی مواجه کرد. این بحران از یک سو در قالب استغراق تدریجی نظام‌های سیاست جنایی تا مرز انسداد و وقفه این نظام‌ها جلو رفت و از سوی دیگر در قالب جدایی تدریجی این سیاست‌ها از واقعیت جنایی تا آنجا که آنها را کاملاً بی‌تأثیر کرده بود، تجلی نمود.^{۱۶} این نظام برای خروج از بحران مذکور، برخی عناوین مجرمانه را از قلمرو حقوق کیفری خارج کرده و به قلمرو حقوق اداری، انتظامی، مدنی، انضباطی و ... وارد کرد. در برخی موارد نیز دولت‌های عضو برای فرار از هزینه‌های اقتصادی رسیدگی‌های کیفری و تشریفات موجود در آن برخی جرایم را از حقوق کیفری به حقوق اداری - انضباطی منتقل کردند. این در حالی بود که ضمانت اجرای این جرایم همچنان دارای وصف مجازات بود.^{۱۷} هرچند این انتقال، منجر به چالش‌های جدیدی دست‌کم در کشور انگلستان گردیده^{۱۸} اما این تحول موجب شد که پرونده‌های مذکور بدون رعایت تشریفات دادرسی عادلانه در مراجع اداری رسیدگی شوند. دیوان اروپایی حقوق بشر با آگاهی از این تحول و تقلب برخی دولت‌ها نسبت به رعایت استانداردهای دادرسی عادلانه در رسیدگی‌های کیفری، اصطلاح «قلمروهای کیفری»^{۱۹} را در دهه ۸۰ ابداع نمود. با این مقدمه یکی از مهم‌ترین مبانی نظری ضرورت رعایت اصول دادرسی عادلانه در مورد تخلفات اداری و انتظامی، مبنای حقوق بشری آن است. همچنین می‌توان مبانی دیگری چون حقوق اساسی^{۲۰}، حاکمیت قانون^{۲۱}، اصل تداوم خدمات عمومی و اداری^{۲۲}، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری^{۲۳}،

۱۶. علی حسین نجفی ابرندآبادی، «بحران سیاست‌های جنایی کشورهای غربی»، تحقیقات حقوقی، ۱، ۱۱۰ (۱۳۷۱)، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۳ و ۳۰۵.

۱۷. افراسیابی و ساریخانی، پیشین، ۶۴-۶۵.

۱۸. چالش‌هایی نظیر دسترسی به تجدیدنظر، توازن میان روش‌های حقوقی و سیاسی پاسخگویی، قابلیت اعمال حقوق رویه‌ای و محدودیت‌های ماهوی تجدیدنظر. نک:

Paul Craig, UK, EU and Global Administrative Law Foundations and Challenges (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 311.

19. Criminal Matters

۲۰. سیدحسین حسینی، سیده ساعده حسینی و زهرا صالح‌آبادی، «ضرورت رعایت اصول کلی حقوق کیفری در رسیدگی به تخلفات اداری»، دانش حقوق عمومی، ۱۰، ۳۲ (۱۴۰۰)، ۲.

۲۱. بابک درویشی و امیرعلی زینالی اقدم، «ماهیت ضمانت اجرای اداری در نظام حقوقی ایران»، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، ۷، ۲۵ (۱۳۹۳)، ۴۳-۴۴.

۲۲. همانجا

۲۳. همانجا

نظارت^{۲۴} و حق بر دادخواهی^{۲۵} را نیز برشمرد.

۱-۱- مبنای حقوق بشری

طبق اسنادی مانند میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، رعایت اصول دادرسی عادلانه در محاکم دادگستری و مراجع کیفری ضروری است و دلیل اصلی آن را باید در نوع ضمانت اجراهای صادره از سوی مراجع فوق دانست. لذا تسری اصول دادرسی عادلانه به این‌گونه تخلفات، که ذیل عنوان «مفهوم قلمرو کیفری» جای می‌گیرند، می‌تواند مظنونان به تخلفات غیرکیفری را همانند متهمان جزایی از تضمینات دادرسی عادلانه بهره‌مند سازد و بدین ترتیب مانع تضییع حقوق مدنی و سیاسی شهروندان در جریان این‌گونه رسیدگی‌ها شود. رویه دیوان اروپایی حقوق بشر برای ایفای نقش نگهبانی و پاسداری از منفعت و مصلحت عمومی در منطقه اروپا به دولت‌ها اجازه نمی‌دهد برای فرار از مفاد ماده ۶ کنوانسیون مزبور، تخلفی را از مجموعه قوانین کیفری خارج سازند و به تخلف اداری تبدیل نمایند و یا تخلفاتی را که ماهیت تلفیقی و وصف کیفری و اداری توأمان دارند، تنها از جنبه اداری تعقیب کنند و بدین طریق از اعمال تضمینات لازم در انجام دادرسی عادلانه شانه خالی کنند. (ممانعت از تقلب نسبت به کنوانسیون^{۲۶})

با توجه به نظر شورای حقوق بشر در ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی باید اذعان نمود که این شورا نیز به‌طور تلویحی قلمرو کیفری را مدنظر داشته و آن را به رسمیت شناخته است؛ بنابراین کشورهای عضو این میثاق از جمله ایران نه‌تنها در رسیدگی‌های کیفری بلکه در دعاوی غیرکیفری نیز مکلف به اعمال این اصول خواهند بود. البته شورای حقوق بشر در خصوص مراجع غیرقضایی، دیدگاهی را بیان نکرده است، اما با توجه به هدف دیوان اروپایی حقوق بشر در تأسیس قلمرو کیفری (پرونده اوزترک علیه دولت آلمان را باید سرآغاز پیدایش آن دانست^{۲۷}) تفسیر شورای حقوق بشر از ماده

۲۴. همانجا

۲۵. همانجا

۲۶. محمدعلی بابایی و داور مهدوی، «قلمرو کیفری و جایگاه آن در نظام حقوقی ایران»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۹، ۳(۱۳۹۱)، ۱۰۲، ۱۰۷.

۲۷. اوزترک یک کارگر ترک تبعه آلمان که در اثر تخلف رانندگی تحت تعقیب و محاکمه قرار گرفت و دادگاه پس از استخدام مترجم برای وی، حق الزحمه‌اش را مطالبه نمود، با این استدلال که تخلف وی فرایندی اداری است و مشمول ماده ۶ کنوانسیون نمی‌گردد و مستحق مترجم رایگان نیست. وی از دولت آلمان در دیوان اروپایی حقوق بشر شکایت کرد و دیوان با این استدلال که حقوق تضییع‌شده شهروندان تابع دولت‌های عضو اتحادیه اروپا علاوه بر قوانین و مقررات ملی، باید در

۱۴ میثاق را باید به مراجع فوق نیز تسری داد و به استناد ماده ۹ قانون مدنی، مقررات آن مانند قانون داخلی لازم‌الاجراست و قضات مکلف‌اند در آرای خود بدان استناد کنند.^{۲۸}

۱-۲- مبنای حقوق اساسی

از مهم‌ترین اصول حاکم بر حقوق جزا، اصل قانونی بودن جرم و مجازات و فرض برائت است که در اصول ۳۶، ۳۷ و ۱۶۹ قانون اساسی بدان توجه شده است. لزوم تأمین امنیت قضایی، اقتضای پیش‌بینی تضمیناتی را برای افراد دارد که این تضمینات همان اصول کلی حقوق کیفری که تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های اشخاص در فرایند دادرسی‌اند، هستند و حمایت قضایی مؤثر از افراد در پی تحولات حقوق بشری است که رعایت این تضمینات را در تمام دادرسی‌ها، اعم از اینکه دعوی مدنی، کیفری یا اداری باشد، توجیه می‌کند.

۱-۳- حاکمیت قانون

توسل به مفهوم قانون به‌مثابه ابزاری جهت کنترل قدرت حکومت (و البته در کشورهایی که چندان به موازین دموکراسی پایبند نیستند، به‌ویژه در خصوص قوانین عادی ابزاری جهت تحدید حقوق شهروندان) از دیرباز مورد توجه قرار گرفته است. قانون‌بایستی در کلیت سازمان‌ها و دستگاه‌های اداری اجرا و اعمال شود. کارگزاران و مقامات اداری به‌عنوان بازوان اجرایی نهادهای مذکور نقش بسزایی در این راستا ایفا می‌نمایند. بحث ضمانت اجراهای اداری در زمانی مطرح می‌شوند که قانون توسط ارکان اجرایی سازمان‌ها و تشکیلات اداری یعنی کارگزاران اداری نقض و نادیده گرفته شود؛ بنابراین به اهمیت موضوع حاکمیت قانون در بحث ضمانت اجراهای اداری پی می‌بریم.

۱-۴- اصل تداوم خدمات عمومی و اداری

این اصل ناشی از ضرورت‌های مربوط به اداره اجتماع است و در خصوص موضوعاتی که برای تداوم جماعات انسانی ضرورت دارد اهمیت بسیاری دارد و تکلیفی را بر مقامات عمومی و اداری بار می‌نماید که به‌موجب آن باید تداوم خدمات اداری به نحو مناسبی تضمین گردد. در حقوق اداری ایران می‌توان

متون و اسناد فراملی به‌ویژه کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی جستجو شود، رأی به محکومیت دولت آلمان داد و با این تفسیر خاص از ماده ۶ کنوانسیون، قلمرو کیفری متولد شد. نک: بابایی و مهدوی، پیشین، ۱۰۵-۱۰۶.

۲۸. پیشین، ۱۱۹.

گفت که مفهوم خدمات عمومی به‌عنوان یکی از مبانی وجود دستگاه اداری دولت محسوب می‌شود که در اصول ۳، ۲۹ و ۳۰ قانون اساسی بدان اشاره شده و از نتایج آن اینکه پاره‌ای از کارشکنی‌های مأموران دولتی در ارائه خدمات اداری مستمر و مداوم، ماهیت تخلف اداری داشته و طبق قوانین و مقررات اداری مجازات می‌شوند و پاره‌ای دیگر از اعمال خلاف قانون کارگزاران و مأموران دولتی در این حوزه ماهیت جرم داشته و طبق قوانین و مقررات جزایی در دادگاه‌های عمومی جزایی به آن رسیدگی می‌شود.

۱-۵- پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری

دولت‌ها از آنجا که به‌عنوان نمایندگان مردم به ایفای وظایف و تکالیف قانونی خود می‌پردازند، موظف‌اند که درباره تصمیمات و اقدامات خود به شهروندان توضیح کافی بدهند. پاسخگویی یکی از مبانی مهم موضوع ماهیت ضمانت اجرای اداری است. یکی از تخلفات مهم کارگزاران و کارمندان اداری عدم پاسخگویی به شهروندان است؛ و همین امر زمینه‌ساز مجازات مقامات و کارکنان دولتی را فراهم می‌نماید.

۱-۶- نظارت

نظارت به معنی کنترل کردن اعمال و تصمیمات مقامات و کارگزاران مادون از سوی مقامات و کارگزاران عالی‌رتبه در همان سلسله‌مراتب اداری است. آنچه نظارت‌های اداری مذکور را در نهادها و سازمان‌های اداری توجیه می‌نماید اصل کنترل یا سلسله‌مراتب اداری است. نظارت سلسله‌مراتبی نظامی است که در آن مقامات مافوق به کارکنان مادون خود دستور می‌دهند و بر آنها نظارت می‌کنند و کارکنان مرئوس مکلف به اطاعت از دستورات و اوامر مافوق خود هستند.

۱-۷- حق بر دادخواهی

حق بر دادخواهی عنوان جامعی است که می‌تواند شامل حق بر دسترسی افراد به مراجع قضایی و یا در صورت لزوم مراجع اداری و صنفی جهت دادخواهی نسبت به نقض حق‌ها و آزادی‌هایشان باشد. ماده هشتم اعلامیه حقوق بشر که در اصل سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز متجلی شده در این رابطه است. مقامات حکومتی و دولتی علاوه بر اینکه در شناسایی موارد تخلف و بعضاً اعمال مجرمانه کارگزاران خود بایستی کوشا باشند بلکه در شناسایی ضمانت اجرای اداری، حق بر دادخواهی به‌عنوان یک حق مسلم و تضمین‌شده بایستی وجود داشته باشد؛ به عبارت دیگر حق دادخواهی به‌عنوان یک عنصر و جزء ضمانت اجرای اداری می‌تواند تلقی شود که متعاقب آن تنها به دنبال برقراری نظم

و انضباط در دستگاه‌های اداری نباید بود بلکه نقض حقوق و آزادی‌های شهروندان نیز باید آنها را برانگیخته و به شناسایی و اجرای ضمانت اجراهای مختلف اداری بپردازند.

همان‌طور که در حقوق کیفری بررسی و شناسایی ارکان جرم از مباحث اساسی به شمار می‌رود، برای شناخت تخلفات اداری و انتظامی، بررسی ارکان تخلف محض بدین معنا که هیچ‌عنوان مجرمانه کیفری نداشته باشد، ضروری است؛ بنابراین در اینجا مختصراً به تبیین ارکان تخلف اداری می‌پردازیم.

۲- مقایسه تخلف با جرم^{۲۹}

هرچند شباهت‌هایی نظیر منشأ واحد برخی تخلفات و جرایم وجود دارد اما وجوه تمایز بین این دو پدیده بیشتر است به طوری که می‌توان رابطه منطقی بین جرایم و تخلفات اداری را عموم و خصوص من وجه دانست. برخی وجوه تمایز عبارت‌اند از:

- هدف: آنچه در حقوق جزا ضرورت مقابله با جرم را توجیه می‌کند، دفاع از نظم عمومی است، حال آنکه سبب رسیدگی به تخلفات اداری، تخلف از نظم سازمان متبوع کارمند است.

- مرجع رسیدگی: جرایم در محاکم قضایی دادگستری رسیدگی می‌شوند در صورتی که رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان، در صلاحیت هیئت‌های رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان است که مطابق ماده ۱ قانون رسیدگی به تخلفات اداری، نمایندگان دولت در هر یک از دستگاه‌های مشمول قانون هستند.^{۳۰} در انگلستان در حال حاضر به موجب قانون مصوب ۲۰۰۷ و ترسیم یک ساختار جدید، دو دیوان سطح یک و سطح دو به عنوان مهم‌ترین نهادهای قضایی نظام جدید عدالت اداری به شمار می‌روند که جایگزین اغلب ۸۳ دیوان اداری قبلی این کشور گردیده‌اند.^{۳۱}

- قلمرو: تخلف از مقررات خاص مربوط به یک جمعیت یا شغل معین، تخلف انتظامی است در حالی

۲۹. محمد جاسبی، «تفاوت تخلف اداری با جرم»، روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۳۸۵/۶/۲۰.

۳۰. لازم به توضیح است سرکوبی اداری برای مثال در فرانسه پس از جنگ جهانی دوم و به موازات گسترش مداخله مستقیم دولت در قالب دولت رفاه‌گر یا مداخله در چهارچوب مقام‌های اداری مستقل یا دولت ناظم، به طور قابل توجهی توسعه یافته است. نک: می ری دلماس مارتی، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱)، ۳۶. منظور از دولت ناظم، نظامی است که در آن رابطه با قانون مبتنی بر استدلال با استفاده از قیاس و تمثیل است که بر اساس آن قاضی مجاز است بر اساس متن ماده قانونی که نزدیک به مورد تحت رسیدگی است، قضاوت کند. نک: کریستین لازرژ، درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲)، ۷۱.

۳۱. مهدی هداوند و مسلم آقایی طوق، دادگاه‌های اختصاصی اداری در پرتو اصول و آیین‌های دادرسی منصفانه (حقوق ایران و مطالعه تطبیقی) (تهران: خرسندی، ۱۳۹۶)، ۱۸۸.

که جرم جزایی، نقض قانون جزای قابل اجرا نسبت به تمامی افراد یک کشور است.^{۳۲}

- میزان ضمانت اجرا: مجازات پیش‌بینی شده در قوانین کیفری شدید است، در حالی که مجازات‌های انضباطی معمولاً خفیف بوده و تنها شامل موارد استخدای می‌شود.

- اصول حاکم: قواعد و اصول معمول در حقوق جزا عیناً در مورد قواعد انضباطی و اداری اجرا نمی‌شود؛ به‌عنوان مثال هر عملی که خلاف شئون کارمند باشد، قابل مجازات است و این اعمال از قبل قابل پیش‌بینی نیستند و نمی‌توان همه آنها را تعیین و توصیف نمود.

- تأثیر اعتبار امر مختومه: در ایران اعتبار قضیه مختومه در جرایم از موارد سقوط دعوای عمومی است اما این قاعده در مقررات اداری به استناد ماده ۱۹ قانون رسیدگی به تخلفات اداری جاری نیست؛ بنابراین کسی که از نظر اتهام اخذ رشوه در دادگاه تبرئه شده، ممکن است به علت ارتکاب همان عمل در دادگاه اداری محکوم شود. دیوان اروپایی حقوق بشر به استناد ماده ۴ پروتکل شماره ۷ الحاقی به کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^{۳۳} در پرونده‌هایی که مشتمل بر تعقیب کیفری و اداری توأمان بودند، مواضع مختلفی اتخاذ کرده است؛^{۳۴} در پرونده‌های گراندیه^{۳۵} علیه اتریش^{۳۶}، الیوبرا^{۳۷} علیه سوئیس، فیشر^{۳۸} و در نهایت سرگی زولوتوخین^{۳۹} علیه روسیه به نفع شاکی تصمیم گرفته است اما در پرونده دو پزشک متخلف علیه دولت فرانسه در ۲۰۲۰، تنبیه انتظامی آنها را مکمل مجازات کیفری دانسته است.^{۴۰} به‌طور کلی

۳۲. ساعد شهسوار، حقوق تخلفات اداری (مصادیق تخلفات اداری) (تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۴۰۱)، ۳۶.

۳۳. ماده ۴ پروتکل شماره ۷ الحاقی به کنوانسیون اروپایی حقوق بشر: ۱. هیچ کس نباید تحت تعقیب کیفری یا مجازات از سوی مراجع قضایی همان دولت، به علت ارتکاب جرمی که قبلاً از آن برات حاصل کرده است و یا به‌موجب حکم قطعی طبق موازین و آیین و تشریفات دادرسی آن دولت محکوم شده است، مورد تعقیب کیفری مجدد قرار گیرد؛ ۲. مقررات بند ۱ فوق‌الذکر مانع از آن نیست که در صورت کشف دلایل جدید و یا عیب و ایراد اساسی در دادرسی قبلی که مؤثر بر حکم صادر شده باشد، رسیدگی مجدد طبق موازین قانونی و آیین دادرسی کیفری همان دولت صورت پذیرد؛ ۳. هیچ‌گونه سرپیچی از مقررات این ماده به استناد ماده ۱۵ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مجاز نیست.

34. Jerome Chacornac, "L'articulation des repressions Comment résoudre le problème de non bis in idem?", *Revue de science criminelle et de droit pénal compare*, 2(2019), 333-345.

35. Grande

۳۶. گراندیه هنگام راندگی در حال مستی مرتکب قتل غیرعمدی شد و هم از سوی دادگاه کیفری و هم اداری جداگانه محکوم به جزای نقدی گردید. قضات استراسبورگ به اتفاق آرا معتقد بودند با توجه به اینکه هر دو تصمیم مربوط به رفتاری واحد بوده ماده ۴ پروتکل ۷ مورد تعرض واقع شده است. نک: آشوری، پیشین، ۵۹۶.

37. Olviriyé

38. Fisher

39. Zolotokhin

40. CEDH 29 September 2020, Faller et Steinmetz v. France

همه مواردی که جریمه قابل توجهی توسط یک مقام اداری اعمال می‌شود^{۴۱} و یا با توجه به ماهیت و درجه شدت مجازات به‌ویژه میزان بالای جریمه‌های اعمال شده، به این نتیجه منتهی شد که علی‌رغم تصمیم مخالف اتخاذشده توسط قانون برخی کشورها نظیر ایتالیا (در پرونده شرکت فیات)، مجازات‌های اعمال شده ماهیت کیفری دارند.^{۴۲}

در حقوق اداری انگلستان، منصفانه بودن دیوان‌های اداری به‌موجب توصیه‌های فرانکز^{۴۳} که در مجموعه‌ای تحت عنوان «چهارچوب قواعد دیوان‌ها» در سال ۲۰۰۲ اصلاحی ۲۰۰۶ صادر شده است، مورد توجه قرار گرفته است. همچنین در مقرراتی که کمیته آیین رسیدگی دیوان‌ها در سال ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ برای سه شعبه از شعب دیوان سطح یک تصویب کرده بود، حاوی تأکید بر ضرورت منصفانه بودن رسیدگی دیوان‌هاست^{۴۴} که اصل منع محاکمه و مجازات مجدد که نتیجه قبول قاعده اعتبار امر مختومه است، از آن جمله است.

- حجیت دلایل: اگر دلیلی که متهم در دادگاه کیفری ارائه می‌کند مورد قبول واقع نشود، مانع از پذیرش همین دلیل در دادگاه انتظامی نیست.

- مرجع اعتراض و نحوه رسیدگی: احکام صادره از دادگاه‌های اداری تنها در دیوان عدالت اداری قابل شکایت و منحصرأً از لحاظ شکلی قابل رسیدگی هستند. همچنین «هیچ یک از نهادهای شرکت‌کننده در سرکوبی اداری، در اعمال آن تخصصی ندارند»^{۴۵}. در انگلستان دیوان‌های سطح یک و سطح دو، بدنه قضایی دیوان‌های اداری انگلیس را تشکیل می‌دهند؛ اما نهادهای اداری و نظارتی شامل شورای دیوان‌ها و عدالت اداری، رئیس کل دیوان‌ها و کمیته آیین رسیدگی دیوان‌ها به‌موجب قانون مصوب ۲۰۰۷ به وجود آمده‌اند که وظایف اداری، نظارتی و در مواردی وضع مقررات در خصوص آیین رسیدگی دیوان‌ها را بر عهده دارند.^{۴۶}

- اختیارات مدعی‌العموم: مدعی‌العموم در جرایم به نمایندگی از سوی جامعه مرتکبان جرایم را تحت

41. Sebastian Fucini, "Principe non bis in idem: inapplicabilité aux procédures disciplinaires", 22, Accessed 22/11/2020.

42. Jean Pierre Marguénau, "L'affirmation du principe du non-cumul des sanctions administratives et des sanctions pénales en matière économique", *Revue de science criminelle et de droit pénal compare*, 1(2015), 172.

43. Franks

۴۴. هداوند و آقایی طوق، پیشین، ۲۰۶.

۴۵. مارتی، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ۳۹.

۴۶. هداوند و آقایی طوق، پیشین، ۱۹۴.

پیگرد قرار می‌دهد، لیکن دادستان اداری و انتظامی به نمایندگی از همان جمعیت و کانون، تعقیب و تنبیه متخلف را تقاضا می‌کند. در انگلستان، یک قاضی ارشد با عنوان «رئیس کل دیوان‌ها»^{۴۷} ریاست نظام دیوان‌های اداری سطح یک و دو را بر عهده دارد. این شخص طبق بند یک ماده ۲ قانون دیوان‌ها، دادگاه‌ها و اجرای احکام مصوب ۲۰۰۷ به پیشنهاد لرد چانسلر و توسط ملکه منصوب می‌شود و موظف است هر سال گزارشی از وضعیت پرونده‌های دیوان‌های اداری را به لرد چانسلر ارائه کند.^{۴۸}

- طبع ضمانت اجراها: پدیده جنایی به وسیله ضمانت اجراهایی سزادهی می‌شود که تحت عنوان مجازات تا مرحله اعدام و سلب حیات مرتکب پیش می‌رود. لیکن طبع ضمانت اجراهای اداری سبک‌تر و گاهی در حد توبیخ و اخطار کتبی، کسر حقوق و فوق العاده شغل است؛ اما برخی تنبیهات اداری نظیر انفصال از خدمت دولتی می‌تواند در زمره مجازات‌های منع از اشتغال به حرفه یا کار معین نیز احصا شود. همچنین تغییر محل جغرافیایی خدمت که به مجازات‌های اقامت اجباری در محل معین و یا ممنوعیت از اقامت در محل یا محل‌های معین شبیه است.

- عنصر قانونی: در جرایم، معمولاً عناصر مجرمانه دقیقاً تعریف می‌گردد، در حالی که در تعریف تخلفات انضباطی، صراحت و تنجیز پدیده جنایی وجود ندارد و این تعریف معمولاً به بخشنامه و گاهی هیئت‌های رسیدگی کننده سپرده شده است.

- عنصر روانی: تفاوت مسئولیت مجرمین بیش از هر شاخص دیگری در حقوق کیفری تابع عنصر روانی آنها از حیث عمدی و یا غیرعمدی بودن رفتار ارتكابی است.^{۴۹} بر این اساس قصد و سوءنیت، عنصر روانی جرایم عمدی و خطای کیفری عنصر روانی جرایم غیرعمدی است. عنصر روانی، حالت ذهنی قابل سرزنش است که مقام تعقیب باید ثابت کند متهم در زمان ارتكاب جرم داشته است.^{۵۰} در خصوص تخلف چنانکه قائل باشیم از جهت درجه اختلال هم‌پایه جرایم خرد که در گذشته خلاف نامیده می‌شد، است بنابراین عنصر روانی آن نیز همان خطاست اما خطایی که همانند جرایم مادی صرف، قاضی معاف از احراز آن بوده و وجود عنصر روانی در اکثریت قریب به اتفاق موارد، مفروض در نظر گرفته می‌شود.

در انگلستان بر خلاف محاکم قضایی اروپایی، دسته مجزایی بنام تخلف از جرایم اداری که مسئولیت

47. Senior President of Tribunals

۴۸. هداوند و آقایی طوق، پیشین، ۱۹۶.

۴۹. سجاد لشکری آذر و محمد آشوری، «بازپژوهی جرم مادی صرف: مطالعه تطبیقی ایران و آمریکا»، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۱۷، ۴۸ (۱۴۰۰)، ۱۱.

۵۰. فاطمه احدی، «مفهوم خطای کیفری در حقوق ایران و انگلستان» (رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۱)، ۹۰.

مطلق^{۵۱} بر آن تحمیل شده باشد، ایجاد نشده است.^{۵۲}

در حقوق کامن لا دو حالت اصلی از ذهن وجود دارد که جداگانه یا با هم می‌توانند عنصر روانی لازم برای یک جرم کیفری را تشکیل دهند: قصد و بی‌پروایی (سهل‌انگاری).^{۵۳} در بحث عنصر روانی معمولاً به تفاوت بین دو معیار شخصی و نوعی پرداخته می‌شود. ضابطه شخصی به معنی آنچه متهم می‌اندیشیده یا در حقیقت آنچه قضات دادگاه صلح یا هیئت منصفه معتقدند متهم می‌توانسته حدس بزند است و ضابطه نوعی آن چیزی است که یک شخص متعارف چنانچه در آن اوضاع و احوال متهم قرار بگیرد آن را حدس خواهد زد.^{۵۴}

رعایت اصول دادرسی عادلانه در مرحله رسیدگی: علی‌رغم اینکه برخی معتقدند «از آنجا که مقامات اجرایی ذی‌صلاح به رسیدگی به تخلفات اداری در ایران مکلف به طی تشریفات رسیدگی نیستند، بنابراین بحث از رعایت اصول دادرسی عادلانه در مورد نحوه رسیدگی این مقامات، موضوعیت ندارد»^{۵۵}، اما به نظر می‌رسد از زمان شکل‌گیری «قلمرو کیفری» متعاقب رسیدگی و تصمیم‌گیری دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده اوزترک کارگر ترک تبعه آلمان^{۵۶}، رعایت این اصول که در ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بدان پرداخته شده به دلایلی از قبیل ماهیت سلب حق در ضمانت اجرای اداری و نیز ماهیت ضمانت اجرای اداری از حیث تحمیل محدودیت^{۵۷}، در مورد رسیدگی‌های اداری نیز قابل اعمال بوده و موضوعیت داشته باشد.

مصادیق جرایم متنوع و متعدد هستند در حالی که تخلفات محدودترند؛ اما از جهت منابع علی‌رغم حقوق انگلیس، وجوه مشترک زیادی در حقوق ایران دارند؛ بنابراین در این بخش مختصراً به مصادیق و منابع تخلفات پرداخته می‌شود.

۳- مصادیق و منابع

51. Strict Liability

52. David Ormerod & Karl Laird, *Smith and Hogan's Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 188.

53. Catherine Elliott and Frances Quinn, *Criminal Law*, 6th ed (London: Pearson Education, 2006), 16.

54. Catherine Elliott and Frances Quinn, *Criminal Law*, 3th ed (London: Pearson Education, 2000), 12-13.

۵۵. محمدی، راسخ و یآوری، پیشین، ۱۹۳.

۵۶. محمدرضا یوسفی، «قلمرو کیفری در آرای دیوان اروپایی حقوق بشر و مقررات موضوعه کیفری ایران» (رساله دکتر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۵)، ۱۸.

۵۷. سمانه خیاط مقدم، «اعمال اصول دادرسی منصفانه حقوق کیفری در رسیدگی به تخلفات اداری» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلام - واحد علم و تحقیقات، ۱۳۹۷)، ۱۷-۵۲.

۳-۱- مصادیق تخلفات اداری

ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصادیق را در ۳۸ شماره متذکر گردیده که می‌توان آنها را در دو دسته مصادیق فاقد عنوان مجرمانه و مصادیق دارای وصف مجرمانه تقسیم کرد. به نظر می‌رسد رعایت اصول دادرسی منصفانه به‌ویژه اصل منع محاکمه و مجازات مجدد، حداقل در دسته دوم که عناوین متعددی را نیز شامل می‌شوند، منصفانه، ضروری و مبتنی بر حفظ حقوق اساسی و آزادی‌های فردی باشد.

۳-۱-۱- تخلفات اداری فاقد عنوان مجرمانه^{۵۸}

شامل نقض قوانین و مقررات مربوط، اعمال و رفتار خلاف شئون شغلی یا اداری، ایجاد ناراضیتی در ارباب‌رجوع یا انجام ندادن یا تأخیر در انجام امور قانونی آنها بدون دلیل، ترک خدمت در خلال ساعات موظف اداری، تکرار در تأخیر ورود به محل خدمت یا تکرار خروج از آن بدون کسب مجوز، غیبت غیرموجه به‌صورت متناوب یا متوالی، سرپیچی از اجرای دستورهای مقام‌های بالاتر در حدود وظایف اداری، کم‌کاری یا سهل‌انگاری در اجرای وظایف محول شده، تعطیل خدمت در اوقات مقرر اداری، عضویت در یکی از فرقه‌های ضاله که از نظر اسلام مردود شناخته شده‌اند، عضویت در تشکیلات فراماسونری و داشتن شغل دولتی دیگر به‌استثنای سمت‌های آموزشی و تحقیقاتی هستند.

۳-۱-۲- تخلفات اداری دارای عنوان مجرمانه^{۵۹}

شامل ایراد تهمت، افترا و هتک حیثیت، اخاذی، اختلاس، تبعیض یا اعمال غرض یا روابط غیر اداری در اجرای قوانین و مقررات نسبت به اشخاص، تسامح در حفظ اموال و اسناد و وجوه دولتی، ایراد خسارت به اموال دولتی، افشای اسرار و اسناد مجرمانه اداری، ارتباط و تماس غیرمجاز با اتباع بیگانه، ارائه گواهی یا گزارش خلاف واقع در امور اداری، گرفتن وجوهی غیر از آنچه در قوانین و مقررات تعیین شده یا اخذ هرگونه مالی که در عرف رشوه‌خواری تلقی شود، تسلیم مدارک به اشخاصی که حق دریافت آن را ندارند، رعایت نکردن حجاب اسلامی، رعایت نکردن شئون و شعائر اسلامی، اختفا، نگهداری، حمل، توزیع و خرید و فروش مواد مخدر، استعمال یا اعتیاد به مواد مخدر، هرگونه استفاده غیرمجاز از شئون یا موقعیت شغلی و امکانات و اموال دولتی، جعل یا مخدوش نمودن و دست بردن در اسناد و اوراق رسمی

۵۸. ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲

۵۹. ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲

یا دولتی، دست بردن در سؤالات، اوراق، مدارک و دفاتر امتحانی، افشای سؤالات امتحانی یا تمویض آنها، سوءاستفاده از مقام و موقعیت اداری، دادن نمره یا امتیاز بر خلاف ضوابط، توقیف، اختفا، بازرسی یا باز کردن پاکت‌ها و محصولات پستی یا معدوم کردن آنها و استراق سمع بدون مجوز قانونی، کارشکنی و شایعه‌پراکنی، یا تحریک دیگران به کارشکنی و کم‌کاری و ایراد خسارت به اموال دولتی و اعمال فشارهای گروهی برای مقاصد غیرقانونی، عضویت در گروه‌های محارب یا طرفداری و فعالیت به نفع آنها، همکاری با ساواک منحل به‌عنوان مأمور یا منبع خبری و داشتن فعالیت یا دادن گزارش، عضویت در سازمان‌هایی که مرامنامه یا اساسنامه آنها مبتنی بر نفی ادیان الهی است و یا طرفداری و فعالیت به نفع آنها، سهل‌انگاری رؤسا و مدیران در ندادن گزارش تخلفات کارمندان تحت امر، شرکت در تحصن، اعتصاب و تظاهرات غیرقانونی و اعمال فشارهای گروهی برای مقاصد غیرقانونی هستند.

در انگلستان دیوان‌های اداری معمولاً متشکل از افراد فاقد تخصص حقوقی است و فقط رئیس آنها تا حدودی مطلع حقوقی محسوب می‌شود. دیوان‌های اداری هفت‌گانه قانونی عبارت‌اند از: دیوان‌های اداری تأمین اجتماعی در رابطه با امور مربوط به مقرری‌بگیران، دیوان رسیدگی‌کننده به اختلافات مالیاتی مربوط به اظهارنامه‌های مالیاتی و دیگر موارد مرتبط، دیوان‌های املاک برای موضوعات مربوط به املاک، دیوان‌های حمل‌ونقل برای موضوعات مربوط به احداث راه، دیوان‌های امور استخدامی در رابطه با امور استخدام و اخراج و موضوعات مرتبط استخدامی، دیوان‌های بازنگری سلامت روان در مورد موضوعات مرتبط با موارد تحت شمول قانون سلامت روان ۱۹۸۳ و دیوان‌های استیناف مهاجرت.^{۶۰} البته دیوان‌های صالح در امور داخلی انگلستان نیز قابل ذکر هستند که به موضوعات خصوصی و نه مسائل عمومی مرتبط بوده و می‌توانند توسط قانون تأسیس شوند مثل چهار کانون وکلای لندن.^{۶۱} برخی نویسندگان دلیل تأسیس محاکم اداری در انگلستان را کاهش بار محاکم قضایی، هزینه‌های سنگین رسیدگی‌های قضایی، کند و دقیق بودن رسیدگی‌های قضایی، لزوم تخصصی شدن امور مربوط به خدمات عمومی و حل‌وفصل مناسب‌تر این‌گونه امور توسط یک مقام اداری دانسته‌اند.^{۶۲}

۳-۲- منابع

در ایران در خصوص دادگاه‌های اداری، نظام فرانسوی با تغییراتی پذیرفته شده است و رسیدگی به

۶۰. نسرین مهرا، نظام حقوقی انگلستان (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۴)، ۱۹۳.

۶۱. همان، ۱۹۴.

62. David Barker & Colin Padfield, *Law Made Simple* (Abingdon, Oxon; New York: Elsevier, 2007), 58.

شکایات اداری بر عهده دیوان عدالت اداری است و دادگاه‌های اداری اختصاصی و مراجع شبه قضایی دیگر تحت نظارت این دیوان قرار دارند. بنابراین منابع متداول در نظام حقوق موضوعه، منبع تخلفات اداری نیز هست.

۳-۲-۱- قانون^{۶۳}

- قانون اساسی: در ایران، پایه و اساس حقوق اداری را قانون اساسی تشکیل می‌دهد. برای آگاهی از حدود اختیارات مقامات عالی‌رتبه کشوری باید به قانون اساسی مراجعه کرد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی اصول ششم (اصل حاکمیت مردم و اداره امور کشور با اتکا بر آرای عمومی)، پنجاه و هفتم (تفکیک قوا)، هفتادم (اصل انطباق تصمیمات اداری با قوانین موضوعه)، هشتاد و هفتم تا هشتاد و نهم (نظارت قوه مقننه و مجریه)، یکصد و هفتاد و سوم و یکصد و هفتاد و چهارم (نظارت قوه قضائیه بر قوه مجریه) و یکصد و سیزدهم تا یکصد و چهل و دوم (ریاست جمهوری و وزرا) قابل ذکر است.

- قوانین عادی: قوانین عادی مستند حقوق اداری ایران بسیار متنوع و پراکنده است. قانون عادی محوری و واحدی وجود ندارد و از سوی دیگر دارای تغییرات و نوسانات زیادی است.

- مقررات دولتی: آیین‌نامه، تصویب‌نامه، بخشنامه، دستورالعمل، مصوبه، اعلامیه یا تصمیمات صادره از قوه مجریه در نظام اداری ایران کاربرد زیادی دارند و اغلب مورد استناد مأموران قرار می‌گیرند. در انگلستان قوانین حاکم بر محاکم اداری که شیوه رسیدگی آنها را تعیین می‌کنند عبارت‌اند از سه قانون محاکم و رسیدگی‌ها که در سال‌های ۱۹۵۸، ۱۹۷۱ و ۱۹۹۲ به تصویب رسیدند.^{۶۴}

۳-۲-۲- عرف^{۶۵}

کاربرد و استناد به عرف در حقوق اداری بسیار محدود و ناچیز بوده و در حد رویه و رفتار اداری برای تشخیص چگونگی و شیوه اجرای قوانین قابل استناد است. اساساً در حقوق اداری اصل بر حاکمیت مقررات موضوعه است.

۳-۲-۳- رویه قضایی^{۶۶}

63. Law

۶۴. مهر، نظام حقوقی انگلستان، پیشین، ۱۹۴.

65. Custom

66. Judicial Precedent

تا قبل از تشکیل دیوان عدالت اداری، رویه قضایی جایگاه چندانی در حقوق اداری ایران نداشت؛ اما از زمان تشکیل، آرای ارزشمندی از دیوان در خصوص اصل منع محاکمه و مجازات مجدد و اعتبار امر محتمومه صادر شده که نشان از ظرفیت این نهاد برای ایجاد رویه واحد در این خصوص برای مراجع شبه قضایی دارد.^{۶۷-۶۸}

در حقوق انگلستان متبع از سیستم حقوقی کامن‌لا، مهم‌ترین منابع حقوق از جمله حقوق اداری، حقوق کامن‌لا، انصاف، رویه قضایی و سپس قانون است.^{۶۹}

در سیستم حقوقی انگلستان شبکه‌ای از دیوان‌های اداری ایجاد شده‌اند. اختلافات موجود در این زمینه‌ها، فنی و تخصصی هستند و به همین جهت دادگاه‌های عمومی قادر به رسیدگی نیستند. از طرفی تصمیمات اداری که برای سودمند بودن باید سریع اتخاذ گردند در دادگاه‌های معمول به‌کندی اتخاذ می‌شوند؛ بنابراین دادگاه‌های اداری با وجود پرهزینه بودن تشکیل شدند و البته سهم مهمی در کاستن بار کاری دادگاه‌ها نیز داشته‌اند.^{۷۰}

در حقوق کامن‌لا اختیارات مفوض به مقامات دولتی و اجرایی به‌وسیله پارلمان یا قانون اساسی محدود و صریح است و اگر این مقامات از چهارچوب این اختیارات تجاوز کنند عملشان را تخطی از اختیارات و قابل ابطال می‌دانند. بدین معنی که تمام حقوق متعلق به مردم است مگر آنچه را که قوانین اساسی و سنن حقوقی از آنها انتزاع نموده باشد و سیستم حقوقی انگلستان از این دست است در حالی که در مجموعه قواعد کشورهای تابع حقوق موضوعه حقوق مردم محدود به همان قسمت‌هایی است که در متن قوانین اساسی متبلور شده است و لذا اقتدارات و اختیارات مسئولین اداری آن‌چنان مرزبندی نشده و حد و حدودی ندارد.^{۷۱}

به اعتقاد برخی حقوق‌دانان انگلیسی الگوی وحدت رسیدگی، رسیدگی به کلیه دعاوی را در صلاحیت عام مراجع قضایی قرار داده و بر این اساس دادگاه‌های عمومی می‌توانند به دعاوی مربوط به اعمال و تصمیمات اداری نیز رسیدگی نمایند. این رویکرد مبتنی بر مؤلفه‌های تاریخی حاکم بر نظام

۶۷. تصمیم شماره هـ-۲۲۴۷۶ مورخ ۱۳۷۷/۴/۱۴ به نقل از شماره ۱۵۵۹۹-۱۳۷۷/۶/۲۵ روزنامه رسمی کشور.

۶۸. رأی شماره هـ-۲۹۸۷۷ مورخ ۱۳۷۸/۸/۲ به نقل از شماره ۱۶۰۱۶-۱۳۷۸/۱۱/۲۸ روزنامه رسمی کشور.

۶۹. امیر عسگری ده‌آبادی و بیژن عباسی، سازمان‌های اداری و محلی و دادرسی اداری در انگلستان (تهران: انتشارات مجد، ۱۴۰۱)، ۴۴-۴۵.

۷۰. مهرا، نظام حقوقی انگلستان، پیشین، ۱۹۶.

۷۱. غفاریان و ساسانی کورعباسلو، پیشین، ۶۱-۶۲.

حقوقی انگلستان و تکوین نظام حقوقی این کشور بر پایه وجود دادگاه‌های مقتدری است که در طول تاریخ حیات خود بیش از آنکه وابسته به قوه مقننه باشند، بر حاکمیت قضات تکیه داشته‌اند.^{۷۲} اساساً در نظام حقوقی انگلستان وجود حقوق عمومی و حقوق اداری در ابتدا محل تردید بود و پذیرش دیر هنگام حقوق اداری و دادرسی اداری در این کشور موجب شده است که در اینجا با نظام حقوقی فربه‌ای روبه‌رو نباشیم. البته پیوستن انگلستان به اتحادیه اروپا باعث گردید که این کشور اصلاحاتی را در مقررات مربوط به دادرسی اداری انجام دهد^{۷۳} و خروج این کشور از اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۰ نیز خللی به این امر وارد نکرده است؛ بنابراین نظم اداری انگلیس بر مبنای سه شاخصه اصلی شکل گرفته است.^{۷۴}

نتیجه‌گیری

۱- در ماده ۱۹ قانون رسیدگی به تخلفات اداری ایران علاوه بر تنبیهات ماده ۹، هرگاه عمل کارمند متخلف، وصف جزایی جداگانه نیز داشته باشد به‌طور مستقل در دادگاه کیفری به آن رسیدگی می‌شود و مجازات مستقل از تنبیه انضباطی بر متخلف تحمیل می‌گردد که علاوه بر مغایرت با اصل منع محاکمه و مجازات مجدد، به‌نوعی تشدید مجازات نیز محسوب می‌گردد. چراکه ممکن است کارمند متخلف، به‌عنوان مثال به دلیل ارتکاب عمل خلاف واحد، از جانب دو مرجع قضایی و اداری به انفصال‌های موقت جداگانه محکوم شود که مجموع آنها نوعی تشدید به نظر می‌رسد.

۲- مبنای حقوق بشری، مبنای حقوق اساسی، اصل تداوم خدمات عمومی و اداری، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، نظارت و حق بر دادخواهی، مبنای نظری تخلفات و تنبیهات اداری و انتظامی شمرده شده‌اند و بدان مشروعیت می‌بخشند.

۳- منابع در حقوق ایران عبارت‌اند از: قانون اعم از قانون اساسی، قوانین عادی و مقررات دولتی، عرف و رویه قضایی؛ اما در حقوق انگلستان به لحاظ حاکمیت نظام حقوقی کامن‌لا، مهم‌ترین منابع حقوق از جمله حقوق اداری، حقوق کامن‌لا، انصاف، رویه قضایی و سپس قانون است.

۷۲. محمدجواد رضایی‌زاده، احسان اکبری و محمدمحسن روزی‌طلب، «مطالعه تطبیقی معیارهای اعمال نظارت قضایی در حقوق اداری ایران و انگلستان»، حقوق اداری، ۱۳ (۱۳۹۶)، ۶۸.

۷۳. کوروش استوار سنگری، «چیستی دادرسی اداری در ایران؛ دادرسی در اداره یا دادرسی بر اداره»، پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۴ (۱۳۹۹)، ۱۴۱.

۷۴. سام سوادکوهی‌فر، «بررسی تطبیقی اصل وحدت یا تفکیک قوا در دادرسی ایران و سه سیستم حقوق خارجی»، حقوق اساسی، ۳ (۱۳۸۴)، ۱۱۹.

۴- علی‌رغم وجود شباهت‌هایی نظیر منشأ واحد برخی تخلفات و جرایم وجوه تمایز نظیر تمایز در هدف، مرجع رسیدگی، قلمرو، میزان ضمانت اجرا، اصول حاکم، تأثیر اعتبار امر مختومه، حجیت دلایل، مرجع اعتراض و نحوه رسیدگی، اختیارات مدعی‌العموم، طبع ضمانت اجراها، عنصر قانونی و عنصر روانی و رعایت اصول دادرسی عادلانه نیز وجود دارد. مطالعه تطبیقی نشان‌دهنده تفاوت‌هایی در مرجع رسیدگی، تأثیر اعتبار امر مختومه، مرجع اعتراض و نحوه رسیدگی، تأثیرگذاری اختیارات مدعی‌العموم، عنصر روانی و در نهایت رعایت اصول دادرسی عادلانه در حقوق انگلستان نسبت به حقوق اداری ایران است.

۵- مصادیق تخلفات در ایران را طبق ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری می‌توان به دو دسته تخلفات فاقد عنوان مجرمانه و دارای وصف مجرمانه تقسیم کرد که برخی، تخلفات اداری محض بوده و برخی واجد همان اوصاف مجرمانه مندرج در قوانین کیفری هستند.

پیشنهادها

۱- نگارنده معتقد است دست‌کم در تخلفات اداری که هم‌زمان وصف کیفری نیز دارند بایستی کلیه اصول یک دادرسی منصفانه از جمله اصل منع محاکمه و مجازات مجدد، مرعی بوده و بدون هیچ استثنایی در قانون گنجانده شود. این امر مستلزم تجدیدنظر قوه مقننه در ماده ۱۹ قانون رسیدگی به تخلفات اداری است. در حقوق انگلستان، نظام جدید دیوان‌های اداری با هدف رعایت انصاف در دادرسی به وجود آمده است. «قانون دیوان‌ها، دادگاه‌ها و اجرای احکام» در موارد متعدد بر لزوم رعایت منصفانه بودن آیین‌ها توجه کرده است^{۷۵} که به نظر می‌رسد علت طراحی و وضع این نظام جدید، نقش ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در مقوله رعایت اصول دادرسی منصفانه و تأثیرگذاری این ماده از کنوانسیون در حقوق داخلی این کشور از جمله حقوق اداری باشد. امری که در حقوق اداری ایران می‌توان علاوه بر الگوبرداری از رویه انگلستان، از شمول ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی بهره‌مند گردید. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از اعضای میثاق حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶، با اصلاح قوانین آیین دادرسی کیفری و مدنی در این راستا تلاش کرده و فاصله خود را با استانداردهای بین‌المللی دادرسی عادلانه کاهش داده است اما به نظر می‌رسد در این میان رسیدگی به تخلفات اداری از حیث نوع تخلف و موقعیت طرفین پرونده، چالشی جدید در مقابل اصل

۷۵. هداوند و آقایی طوق، پیشین، ۱۹۹.

دادرسی عادلانه محسوب می‌شود؛^{۷۶} چالشی که با همت قانون‌گذار باید برطرف شود.

۲- در حقوق انگلستان حاکمیت وحدت حقوق و وحدت قضایی است که تبعیت از آن می‌تواند راهکاری در جلوگیری از پراکندگی و تنوع بیش از حد مراجع شبه قضایی در ایران توأم با رعایت کلیه اصول پیش‌بینی شده در رسیدگی‌های حاوی ضمانت اجراهای سرکوبگر از جمله اصل منع محاکمه و مجازات مجدد باشد. در این رهگذر دیوان عدالت اداری که نهاد نظارتی بر مراجع شبه کیفری ایران است می‌تواند به ایجاد رویه واحد در رسیدگی‌های شبه قضایی مبادرت نموده و نقشی همانند دیوان اروپایی حقوق بشر ایفا نماید و منجر به پررنگ‌تر شدن نقش رویه قضایی همانند حقوق انگلستان، دست‌کم در رسیدگی‌های اداری و انتظامی در حقوق اداری ایران گردد.

۷۶. سیدقاسم زمانی، دیباچه در: اصول دادرسی عادلانه در رسیدگی به تخلفات اداری، سیدفتاح ابراهیمی (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳)، ۱۴-۱۵.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- احدی، فاطمه. «مفهوم خطای کیفری در حقوق ایران و انگلستان». رساله دکتری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۱.
- اردبیلی، محمدعلی. حقوق جزای عمومی، جلد نخست، ویراست چهارم. تهران: میزان، ۱۳۹۸.
- استوار سنگری، کوروش. «چیستی دادرسی اداری در ایران؛ دادرسی در اداره یا دادرسی بر اداره». پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۴(۱۳۹۹)، ۱۳۵-۱۶۵.
- افراسیابی، علی و عادل ساریخانی. «قلمرو کیفری در رسیدگی‌های انضباطی پلیس ایران». پژوهش حقوق کیفری، ۳، ۱۱(۱۳۹۴)، ۶۳-۸۳.
- بابایی، محمدعلی و داور مهدوی. «قلمرو کیفری و جایگاه آن در نظام حقوقی ایران». آموزه‌های حقوق کیفری، ۹، ۳(۱۳۹۱)، ۱۰۱-۱۲۸.
- پرادل، ژان، گئرت کورستنز و گرت فرملن. حقوق کیفری شورای اروپا، ترجمه محمد آشوری. تهران: خرسندی، ۱۳۹۵.
- حسینی، سیدحسین، سیده ساعده حسینی و زهرا صالح‌آبادی. «ضرورت رعایت اصول کلی حقوق کیفری در رسیدگی به تخلفات اداری». دانش حقوق عمومی، ۱۰، ۳۲(۱۴۰۰)، ۱-۱۸. doi:10.22034/qjplk.2021.221
- جاسبی، محمد. «تفاوت تخلف اداری با جرم». روزنامه دنیای اقتصاد. ۱۳۸۵/۶/۲۰. قابل دسترسی در: <https://donya-e-eqtasad.com>
- خیاط مقدم، سمانه. «اعمال اصول دادرسی منصفانه حقوق کیفری در رسیدگی به تخلفات اداری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۷.
- درویشی، بابک و امیرعلی زینالی اقدم. «ماهیت ضمانت اجراهای اداری در نظام حقوقی ایران». تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، ۷، ۲۵(۱۳۹۳)، ۳۶-۵۸.
- رضایی‌زاده، محمدجواد، احسان اکبری و محمدمحسن روزی‌طلب. «مطالعه تطبیقی معیارهای اعمال نظارت قضایی در حقوق اداری ایران و انگلستان». حقوق اداری، ۱۳(۱۳۹۶)، ۶۳-۸۱.
- زمانی، سیدقاسم. دیباچه. در: اصول دادرسی عادلانه در رسیدگی به تخلفات اداری، سید فتح ابراهیمی. تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳.
- سوادکوهی‌فر، سام. «بررسی تطبیقی اصل وحدت یا تفکیک قوا در دادرسی ایران و سه سیستم حقوق خارجی». حقوق اساسی، ۳(۱۳۸۴)، ۱۱۷-۱۲۷.
- شهسوار، ساعد. حقوق تخلفات اداری (مصادیق تخلفات اداری). تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۴۰۱.
- عسگری ده‌آبادی، امیر و بیژن عباسی. سازمان‌های اداری و محلی و دادرسی اداری در انگلستان. تهران: انتشارات مجد، ۱۴۰۱.
- غفاریان، محمد و ولی ساسانی کورعباسلو. «مطالعه تطبیقی تخلفات کارکنان آموزش و پرورش ایران، انگلستان و جمهوری آذربایجان». پژوهش‌های حقوق تطبیقی عدل و انصاف، ۱، ۱(۱۳۹۷)، ۴۶-۷۳.
- کاتوزیان، ناصر. الزام‌های خارج از قرارداد، مسئولیت مدنی، قواعد عمومی، جلد اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۱.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «بحران سیاست‌های جنایی کشورهای غربی». تحقیقات حقوقی، ۱،

- گلدوست جویباری، رجب و زینب باقری نژاد. «مسئولیت کیفری، مدنی و انتظامی ناقضین اصول بنیادین دادرسی کیفری». پژوهش حقوق کیفری، ۲، ۵(۱۳۹۲)، ۷۳-۹۲.
- لارژر، کریستین. درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲.
- لشکری آذر، سجاد و محمد آشوری. «بازپژوهی جرم مادی صرف؛ مطالعه تطبیقی ایران و آمریکا». تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۱۷، ۴۸(۱۴۰۰)، ۱۱-۳۶.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/jlap/Article/799453>
- مارتی، می ری دلما. نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱.
- محمدعلی زاده اشکلک، حبیب و یاسر رشیدی. «بررسی اصول دادرسی منصفانه در محاکم کیفری با توجه به قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲». آموزه‌های حقوقی گواه، ۶، ۱۰(۱۳۹۹)، ۱۵۳-۱۷۶.
- [doi:10.30497/leg.2020.2809](https://doi.org/10.30497/leg.2020.2809)
- محمدی، مختار، محمد راسخ و اسدالله باوری. «مطالعه تطبیقی رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان در ایران و انگلستان از منظر اصول دادرسی عادلانه». حقوق اداری، ۸، ۲۷(۱۴۰۰)، ۱۹۱-۲۱۳.
- <http://qjal.smtc.ac.ir/article-1-867-fa.html>
- مهدوی ثابت، محمدعلی. جزوه سیاست جنایی. دوره دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۹۸.
- مهرا، نسرين. نظام حقوقی انگلستان، تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۴.
- مهرا، نسرين. دایره‌المعارف عدالت کیفری انگلستان. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۸.
- هداوند، مهدی و مسلم آقایی طوق. دادگاه‌های اختصاصی اداری در پرتو اصول و آیین‌های دادرسی منصفانه (حقوق ایران و مطالعه تطبیقی). تهران: خرسندی، ۱۳۹۶.
- یوسفی، محمدرضا. «قلمرو کیفری در آرای دیوان اروپایی حقوق بشر و مقررات موضوعه کیفری ایران». رساله دکتر. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۵.
- (ب) منابع خارجی

- Barker, David & Colin Padfield. Law Made Simple. 12th ED. Abingdon, Oxon; New York: Elsevier, 2007.

- Chacornac, Jerome. "L'articulation des repressions Comment résoudre le problème de non bis in idem?". *Revue de science criminelle et de droit pénal compare*, 2(2019), 333-345. <https://doi.org/10.3917/rsc.1902.0333>

- Craig, Paul. UK, EU and Global Administrative Law Foundations and Challenges. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

- Elliott, Catherine and Frances Quinn. Criminal law. 3TH ed. London: Pearson Education, 2000.

- Elliott, Catherine and Frances Quinn. Criminal law. 6TH ed. London: Pearson Longman, 2006.

- Fucini, Sebastian. "Principe non bis in idem: inapplicabilité aux procédures disciplinaires". Accessed 22/11/2020. <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/principe-non-bis-idem-inapplicabilite-aux-proceduresdisciplinaires#:~:text=Les%20poursuites%20>

disciplinaires%20et%20les,une%20sanction%20d'une%20certaine

- Marguénaud, Jean Pierre. "L'affirmation du principe du non-cumul des sanctions administratives et des sanctions pénales en matière économique". *Revue de science criminelle et de droit pénal compare*, 1(2015), 169. <https://shs.hal.science/halshs-02245262v1>

- Ormerod, David & Karl Laird. *Smith and Hogan's Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015.